

1956

Szabad Nép

VASÁRNAP, 1956. MÁRCIUS 25.

SZABOLCSI BENCE:

BARTÓK BÉLA ÍRÁSAI

Hetvenöt évvel ezelőtt, 1881. március 25-én született Bartók Béla. Az évfordulót azzal ünnepelte meg a magyar könyvkiadás, hogy új, bővített formában jelentette meg a zeneköltő válogatott írásainak gyűjteményét, Szöllősy András gondos szerkesztésében.* Az első ilyen válogatás nyolc évvel ezelőtt jelent meg, tehát kevéssel Bartók halála után; az érdeklődés, amely iránta megnyilvánult, éppúgy indokolja az új kiadást, mint az azóta jócskán bővült anyag. Csaknem félszáz cikk, tanulmány, vitairat és hírlapi nyilatkozat lát itt napvilágot az 1910 és 1945 közötti évekből, javarészt olyan témákról, amelyek időszzerűségüket máig megtartották. Mindegyikben van valami, amiből közvetlenül tanulhat a mai olvasó is — ha egyéb nem Bartók egyéniségének varázsa, amely otthagytá nyomát legkisebb írásos megnyilatkozásán, s legösszefoglalóbb tanulmányain egyaránt: az úttörő művész és gondolkodó, a lángelme bélyege. Valóban, ha ezt az új kötetet odaállítjuk Kodály Zoltán tavaly kiadott klasszikus tanulmányai (*A zene mindenkié*) mellé, meg kell magunktól kérdeznünk: tudjuk-e valójában, mai magyar írók és zenészek, költők és tudósok, milyen kicsi, milyen tanulság, milyen példamutatás rejlik számunkra nagy zenészeink irodalmi munkásságában?

Ami elsőnek ejt meg és nyugöz le Bartók „válogatott írásai“-ban: a témák sokfélesége, az érdeklődés polifóniája. A magyar, román, szlovák, jugoszláv, bolgár, török és arab népzene kérdései mellett a kor s a múlt század nagy zenészeinek nevére lapozunk, hatalmas elődökre és kezdeményező kortársakra, Lisztre,

Muszorgszkijra, Kodályra, Debussyre, Strausstra, Schönbergre, Ravelre; magyarokra, oroszokra, franciákra, németekre, angolokra... Bartókot egész kora érdekelte és izgatta, de érdekelte és inspirálta voltaképp az egész mindenség, a tájak, a növény- és állatvilág, érdekelte a földrajz és a természettudomány, de vonzották a gépek, a műszaki találmányok is, az ember terjeszkedése és jövője a földön, a társadalom mozgalmái, a nyelvek, az irodalom, a képzőművészet, a csillagászat... S mindenütt rátalál a maga központi kérdéseire, ahol megveti a lábát, ahonnan új magyarázatát adhatja ennek is, amannak is.

Mind ezt csak most látjuk tisztán, amikor — hála Szöllősy András többéves munkájának — körülbelül teljessé vált műveinek jegyzéke, s amikor, többek közt, épp e kötetben találkozunk először olyan írásaival, amelyeket a magyar olvasó eddig csak hírből, másodkézből vagy sehogyan sem ismert. Nyilatkozatok, amelyekben elvi állásfoglalását tisztázza, akárhányszor saját művészi fejlődéséről is meglepő élességgel és biztonsággal tesz vallomást, vagy a messi jövőbe mutató gondolatokat vet fel — munkatervek, viták, összefoglalások: mind belevilágítanak abba a folytonosan működő, feszülten éber, s örökké a jövővel terhes alkotóműhelybe, Bartók Béla világába, ahol — akárcsak Kodályéban — mindig együtt és egyszerre született művészet és tudomány. Tudomány, amelyet a művész teremtő képzelete éltet, és művészet, amelynek szárnyalását kemény kézzel irányítja a tudós gondolati fegyelme: így lett a kettő Bartók számára egyazon világ, s egyazon állásfoglalás kettős arculata.

Az olvasó ebben a könyvben újra meg újra rányit mondatokra, amelyekből már szállóige vált, vagy ezentúl válik majd szállóigévé; mondatokra, amelyekből egyszerre szól a fogalmazás fejelemes szigorúsága.

* Bartók Béla válogatott írásai. Összegejtötte és sajtó alá rendezte Széllösy András. Művelt Nép kiadása. 1956.

s a szeretet, az odaadás előmlő forrósága, néha a felháborodás ökölbe fogott indulata. „Életem legboldogabb napjai azok voltak, melyeket falun, parasztok között töltöttem...” „Népi dallamaink mindegyike valóságos mintaképe a legmagasabb rendű művészi tökéletességnek. Kicsinyben ugyanolyan mesterműnek tekintem, mint a nagyobb formák világában egy Bach-fugát vagy Mozart-szonátát...” De: „nem elég a melódiákat megtanulni. Ugyanolyan fontos, hogy lássuk és megismerjük azt a környezetet is, melyben ezek a melódiák énekeltek...” „Aki valóban át akarja érezni ennek a zenének eleven életét, annak át kell élnie...” Meg kell keresni, fel kell tárni „az egyes dallamok valóságos életének körülményeit...”

A tiszta dallamok mögött nemcsak a nép, nemcsak a nemzet: a tiszta emberiség eszményét kutatja. „A parasztok közt békeosság uralkodik; gyűlölködést másfajtaúak ellen csak felsőbb körök árasztanak.” S e „felsőbb köröknek” mily szörnyű évszázados mulasztásai derülnek ki itt! „Nálunk sok nagy tehetség lappang a szegény nép gyermekei között — hirtelen 1919 tavaszán —, akiket örökre betemet a meg nem ösmertetés, a tanulás és felismerés hiánya...” S végül idézzük egy nyilatkozatát a maga zeneszerzői stíluszményéről: Nem utánozni, nem „felhasználni” kell a nép dallamait, hanem „teljesen el kell sajátítanunk a népzeneben rejlő zenei kifejező eszközöket, akárcsak egy nyelv legfinomabb árnyalatait”, s ezt a zenei nyelvet, ezt az új „anyanyelvet” a zeneszerzőnek „oly fátkéletesen kell beszélnie, hogy gondolatát kifejezésének ez legyen a legtermészetesebb módja”.

Zeneszerzőnek lenni tehát annyi, mint azonosságot vállalni a néppel — a népzeneiket tanulmányozni annyi, mint munkásságát megszödni az emberiség közös eszményeinek. Zenei alkotás és zenetudomány közös, egyetlen célt szolgál, a célt, amelyet Bartók oly hivallói szenvedéllyel fejtegetti ki leveleiben: a népek nagy találkozását. Ime, a magyar zeneköltő nagy életprogramja, amelyet egyszerre hirdetett meg művészetében és tudományában, ugyanakkor, amikor körülötte az élet megtagadni látszott minden emberiséget, minden igazi tudományt és igazi művészetet. Bartók nem tántorodott meg és írásának szava éppúgy megtüzesedtek ezekben a sötét években, mint zenéjének harmóniai: a szenvedés, a tiltakozás és az iszonyat egyszerre hevítették a legizőbb főfokokra művészetét és tudományát, hogy mindkettővel — hol kétségbeesetten, hol reménykedve — küzdjön egy ordassá vált világ iszonyataival ellen. Így nőtt óriássá, így lett az emberiség bizakodásának szószólója; s ez a bizakodás ott fénylik írásainak minden lapján, „nagy tanulmányá”, maradó tanulsággá avatva e lapokat minden mai művész számára.

Hadd foglaljuk pontosabb szavakba, mit értünk ezen a tanulságon. Bartók írásából három olyan vonást szeretnénk kiragadni, amelynek tanulmányozása és megsvélelése talán sohasem volt idősebb zeneszerzőink és zenetudósaink, de talán általában művészeink és tudósaink számára. Egyik, a szenvedélyes állásfoglalás, a helyesnek felismert út, a megtalált és elvállalt igazság megalkuvást és felutat nem ismerő védelme és érvényesítése. (Példa lehet rá bármelyik vitairata.) Másik, az érdeklődési kör állandó tágulása, ami nemhogy ártalmára lenne a tudomány, „szakszerű” elmélyedésnek, hanem állandóan növeli és fokozza emezt is. (Hasonlítsuk össze bármelyik kései tanulmányát a korábbiakkal.) S végül, ami ezzel a roppant tájékozottsággal összefügg, de korántsem azonos vele: a világtávlat, az egyetemes műveltség. Olyan vonás ez, amelyet ma fájdalommal, egyre fájdalmasabban nélkülözünk az új zenészgenerációban.

10
ZIGED

Sokszor elmondották, s itt csak elismételhetjük: csak az a művész és tudós szólhat igazán nemzetéhez, aki a világ problémáinak is ismerője, s viszont: csak annak a szava súlyos a nagyvilágban, aki népe, nemzete képréseletében tud beszélni. Kedvezőtlen külső viszonyok, s bizonyos belső renyheség egyaránt hozzájárultak, hogy erről a nagy egységről a mai zeneészenemzedékben mindinkább le kellett mondanunk; de ez semmiképp sem jelenti, hogy a dolog rendben van így. A magyar zenekultúra nem mondhat le arról a jogáról és kötelességéről, hogy a világkultúra vérkeringésének szerves részét alkossa; mert ha lemond róla, óvhatatlanul visszasüllyed arra a vidékies színvonalra, ahol Bartók és Kodály, sőt Liszt és Erkel fellépése előtt veszteltek. Nem akarunk, nem lehetünk többé helyi érdekesség, egzotikus furcsaság Európa zenei térképén, nem lehetünk többé figyelgyott műkedvelők, mikor egy ízben már a nagyzenekar első pultjainál játszottunk! Ma még nem késő, zeneéletünket még csak fenyegeti a kisvárosias beszűkülés, de még nem hatalmasodott el rajta. Ha minden jó zenésznünk becsületbeli ügyévé teszi munkájában, alkotásában, tanításában a „műveltségre nevelés”, az európai tájékozódás, sőt a világtávlat kérdését: bizonyos, hogy meg tudjuk övni, sőt emelni tudjuk azt a színvonalat, amelyre a magyar zene közelmúltja, sőt mai termése is kötelez.

